

ДУБРОВНИК У ВИЂЕЊУ ВЛАДИКЕ НИШКОГ НИКАНОРА РУЖИЧИЋА²

Нишки владика Никанор Ружичић објавио је у 1907. године књигу *Дубровник у прошлости и садашњости*. У овом раду се износе најистакнутији ставови о старој републици, као и ауторови утисци о Дубровнику у периоду прве деценије 20. века.

Кључне речи: Никанор Ружичић, Дубровник, Дубровачка Република, 20. век

Када се 1906. године, непосредно по повратку из Дубровника, владика Никанор Ружичић³, обратио са предикаонице Саборне цркве у Нишу, та беседа није значила за окупљене Нишлије само подсећање на славну традицију старе републике (РУЖИЧИЋ 1906). Они су се већ, у своје доба, сретали са Дубровчанима, који су своје путеве усмеравали ка југу различитим поводима, бирајући њихов град за своје будуће боравиште, као што су се и саме Нишлије, све чешће, и у новом веку, кретале ка Дубровнику.

Наиме, у самој нишкој гимназији било је предавача из славне Рагузе, какав је био Спиро Калик (Дубровник 1858 - Трст, 1909), који је, по завршетку студија класичне филологије у Бечу и Грацу, баш у Нишу, 1882. започео своју каријеру гимназијског професора, да би у овом граду васпитавао и образовао младе Нишлије следећих седам година (МАКСИМОВИЋ 2011:143-146)⁴.

¹ irena.arsic@filfak.ni.ac.rs

² Рад се објављује у оквиру пројекта *Језичка и књижевна прошлости и садашњости на простору југоисточне Србије*, Филозофског факултета у Нишу.

³ Никанор Ружичић (Свилеува, код Коцељеве 1843 - Београд 1916) завршио је полугимназију у Шапцу, богословију у Београду, а Духовну академију у Кијеву. Био предавач, а затим и ректор Београдске богословије. Током српско-турског рата био је војни свештеник. За епископа жичког изабран је 1886, а по повлачењу митрополита Теодосија и он је умировљен 1886. За време митрополита Инокентија, 1898, постављен је за епископа нишког, да би поново био умировљен 1911. Био је члан Српске краљевске академије и Научног друштва у Новом Саду. Оставио је више штампаних радова из области историје цркве и канонског права. Први том *Историје Српске цркве* епископа Никанора Ружичића штампан је у Загребу 1893, а други у Београду 1895.

⁴ Калик је, после Ниша, предавао у гимназијама у Крагујевцу и Крушевцу, да би у

Угледни гимназијски професори, какав је био Калик, али и његов колега, српски писац Стеван Сремац, активно су се укључили у оснивање културних институција у Нишу. Најпре је то било Народно позориште, 1887. године, а већ следеће и Црквено певачко друштво „Бранко“.

И у војним круговима у самом Нишу, нису изостајали Дубровчани. Ведри и активни, Јовица Перовић (1873-1942), дубровачки историчар и публициста, пријатељ и венчани кум бројним српским официрима почетком 20. века, често је долазио у Ниш, остављајући о тим својим боравцима драгоцене белешке у својим штампаним успоменама (АРСИЋ 2015).

О Дубровнику је, сасвим живописно, могао Нишлијама приповедати и Стеван Сремац, који је волео да посећује овај град, у којем је срдачано дочекиван. У Дубровнику је Сремац упознао најзначајније личности тога доба, које је порукама поздрављао, у шали се жалећи на њихово гостопримство с обзиром на традиционално шкрту дубровачку трпезу.

Према томе, није било изненађења темом на коју је говорио владика нишки Никанор Ружичић, као ни самом књигом коју је годину дана касније, 1907, под насловом *Дубровник у прошлости и садашњости* објавио у Нишу.

Епископ Никанор Ружичић је током готово две деценије, конкретно у периоду 1889-1907, више пута боравио у Дубровнику. Он је био врло добро примљен и од црквених власти, како је и оставио запис тврдећи да му је бококоторско-дубровачки епископа Герасим Петрановић „ставио на расположење и богомољу, где бисмо могли славити и хвалити Бога и узносити топле молитве за сву добру и побожну Нашу и Његову паству“ (РУЖИЧИЋ 1906: 2). У Дубровнику је Ружичић присуствовао и прослави Светог Саве 1894, о чему је обавештавала и тадашња штампа, а сам је тврдио да је у Граду дочекао и Божић 1906. године (РУЖИЧИЋ 1906).

Писац *Историје српске цркве*, епископ Ружичић, упознајући историју Дубровника, кроз архивску грађу и монографске студије, али и пратећи новија дела, као што су *Споменици српски* Меда Пуцића, бројни текстови Ђорђа Николајевића о Дубровнику објављени у „Српско-далматинском магазину“, затим Енгелову *Најновију њовијести Дубровника*, коју је допунио дум Иван Стојановић, као и радове млађих историчара,

периоду 1892-1909. био професор Прве београдске гимназије. У Београду је, такође, радио на Војној академији, као предавач за француски језик. Активно се укључио и у рад Београдског певачког друштва, једно време и као његов директор. Говорио је грчки, латински, немачки, француски и италијански, а преводио са латинског, италијанског и старословенског језика. Своје преводе је и објављивао, а од оригиналних дела је најзначајнији путопис *Из Београда у Солун и Скопље с Београдским певачким друштвом* (Београд 1894), као и *Споменица Београдског певачког друштва приликом прославе педесетогодишњице*, (Београд, 1903).

међу њима и његових саговорника у Дубровнику, Луја Војновића, пре свих, желео је да своје неупућене савременике упозна са Дубровником, са специфичностима положаја града у историји али и у њему савременом свету.

Књига *Дубровник у прошлости и садашњости* је подељена у два дела: Историјско-географски и статистички преглед и Археолошки преглед.

У првом делу Никанор пише о постанку Дубровника, формирању територије Републике, односима са суседним српским владарима, стању под турском влашћу, све до коначног пада. Следи потом географско-топографско представљање града и републике, као и део о становништву, језику и вери.

Ружичић говори и о административној, судској и верској власти у Дубровачкој Републици. Поебна поглавља су посвећена привреди и трговини, као и школству. На крају пише и положају православне цркве у Дубровнику, и даје преглед цркава и манастира на подручју бивше републике.

Што се прошлости Дубровника тиче, владика нишки се посебно бавио тада, у време пораста интересовања за истраживања дубровачког архива, актуелним питањем формирања Републике, односно разлозима поклањања земље српских владара Дубровчанима. Он, као и њему блиски историчари, потенцира да је разлог оваквим потезима српских владара и властеле „пријатељство и љубав према браћи“ (РУЖИЧИЋ 1907: 18), али закључује да су тиме „мало... користили Дубровнику, али су сувише оштетили државну српску мисао. Уместо да су ту приморску српску општину, која је била основана на српском земљишту, присајединили својој држави, и тиме оснажили српску државу, и власт своју над Јадранским морем...“ (РУЖИЧИЋ 1907:18).

Ово питање се надовезивало на стање православног становништва на поклоњеној територији, где нишки владика, располажући историјским доказима, указује на одређену небригу српских владара, цара Душана пре свих, односно на вештину Дубровчана да одрже своју државничку одлуку о једној вери, односно конфесији у Републици (РУЖИЧИЋ 1907:107). На тај начин, како и наводи Ружичић, многе православне цркве и манастири, посебно на полуострву Пељешац, где је Сава Немањић основао епископију, постали су католички.

У складу са својим образовањем, личношћу, али и положајем православног великодостојника, владика Никанор у самој католичкој опредељености Дубровчана види и разлог пропасти Републике. „Истина, пише он, све су хришћанске вероисповести, да се изразимо модерно и из опортунитета и по толерантности, добре и корисне; али

православна је не само најистинитија и највернија еванђелским истинама, него она још највише развија у човеку божанске идеје и јеванђелске врлине, које човека спремају за већа и славнија дела овде на земљи, и за већа пожртвовања у одбрану вере и цркве, народности и отаџбине...“ (РУЖИЧИЋ 1907: 42).

Тиме епископ Никанор инсистира на својој тези о погубном утицају Запада на Дубровник, утицају западно-европског образовања, прихваћеном страном језику и строгости и посвећености католичких редова Риму а не матичној републици. На овај начин Ружичић оповргава своје схватање посебности Дубровника, који вековима стоји на прелазу Истока у Запад, чиме се и објашњава његов значај.

У складу са тим, разлоге за опадање и коначну пропаст славног словенског Дубровника епископ Никанор налази у самим његовим становницима: „Они своје племићске и господске главе сами и без протеста метнуше у ропски јарам, а своје беле и нежне руке у главе рукавицама ставише у грубе и тешке ланце француске! И ово све они учинише зато што у њима беше изумрло не само јунаштво, него и понос и част људска“ (РУЖИЧИЋ 1907: 51). А све је, према Ружичићевом схватању, изазвано одступањем Дубровника од првобитне његове суштине: „Да су Дубровчани остали верни својој праћедовској вери и чврсти у својој народности, они би, зацело, при крају 18. века морали показати више пожртвовања за слободу и независност, тврди он, па наставља: Сви би тада могли, поред многих других, угасити онај вулкан ненаситог грамжења и самовлашћа француске државе, која беше загрозила тада целој Европи својим оружјем и ропским ланцима“ (РУЖИЧИЋ 1907: 42).

Треба напоменути да се Ружичић оваквим својим мишљењем није издвајао из тадашњих ставова савремених дубровачких историчара, Луја Војновића и дум Ивана Стојановића, који су за пад Дубровника окривљивали немоћ властеле а не неминовност историјских кретања.

Сличан став имали су, Ружичић и дубровачки историчари, и о стању њима савременог Дубровника, које је, на пример, дум иван Стојановић, у својим књигама *Дубровачка књижевност* и *Новија повијест Дубровника* означио као последњу фазу распада старог града (СТОЈАНОВИЋ 1900; ЕНГЕЛ, СТОЈАНОВИЋ 1903).

Међутим, епископ Ружичић ипак види бољу ситуацију у савременом Дубровнику, посебно међу обичним Дубровчанима: „Сви су веома озбиљни и уздржљиви у свему. Одати су свом послу и добро пазе своје радње и занате... Свету цркву частвују и диче се њоме... Радо сви воде децу и уче их Богу се молити. У овом се последници свију вероисповести, тако рећи, надмећу једни пред другима. У храмовима и молитвама јачају патриотизам, усавршавају душу у врлинама, а кроз њих чувају до

дивљења лепе српске обичаје...“ (РУЖИЋИЋ 1906: 6-7) Једино што примећује као истакнуто је: „мало више поноса властелинскога“, али и за то има оправдања: „као што то и доликује приморским горштацима и дивним српским потомцима“ (РУЖИЋИЋ 1906: 8)..

Оно што је, међутим, карактеристично за владикау нишког, било је његово интересовање за православно становништво Дубровника. У изношењу стања православаца у прошлости на територије старе републике, Ружичић се позивао на текстове првог дубровачког мирског пароха, историчара и публицисту, Ђорђа Николајевића (НИКОЛАЈЕВИЋ 2004).

„За бедне православне Србе беше страх и ужас у Дубровнику, могао је да примети епископ Никанор, како је касније и писао. Они се нису смели показати ни да су живи, а толи да имају своје свештенике, а цркве су им све били отели и неке порушили, а важније обратили у римокатоличке. Своје мртве су ноћу сахрањивали без свештеника. Ну кад-тад су доводили ноћу свештеника у најсклонитија места из Херцеговине, те је овај у једној кући тајно кршћавао децу, исповедао, причешћивао и молитве им читао...“ (РУЖИЧИЋ 1907: 118) Епископ наводи и изворе за ова своја тврђења: „Старице и старци дубровачки и данас о томе причају и казују путове којима су доводили свештенике, и куће где су се састајали на молитву, кад им свештеник дође. То никада није било у граду већ у предграђима...“ (РУЖИЧИЋ 1907: 118)

То је, наравно, примећује Ружичић било тако до 1800. године, када се стање променило.

Епископ у том смислу и тумачи савремено стање Дубровника. Шетајући од Пила ка Бонинову, он запажа и куће тадашњих православних Срба у Дубровнику, приказујући их готово као источњачку идилу: „Између ових вила нарочито обраћају пажњу посматрача богато озидане и украшене виле г. Бошковића, дубровачког милиунара, Ђорђа Грекавца и Браворчевића великих трговаца (сва су три православни Срби из кршне Херцеговине). Вила г. Бошковића прави је краљевски двораци – замак. У њезином се врту може наћи у по зиме као у сред лета сваковрсна цвећа, лимунова и поморанци. Нарочито је за сваку похвалу птичињак, у коме се находе разноврсне певачице...“ (РУЖИЧИЋ 1907: 66)

Боравећу у Дубровнику у првим деценијама 20. века, нишки владика Никанор Ружичић био је сведок врхунца али и наступајућег гашења најзначајнијег периода рада и утицаја православне српске црквене општине и њених угледних и имућних представника.

Књига епископа Никанора Ружичића *Дубровник у прошлости и садашњости* плод је свога времена, формирана и на савременој литератури и личним контактима које је њен аутор остварио током својих боравака у Дубровнику. Поред тога, основни тон резигнираности резултат је и

пишчеве очараности старим градом и његовом традицијом као и свесношћу о неопростивом немару према историјском наслеђу испољеном у прошлости али и у његовом времену. То је био и основни разлог што се нишки владика својом беседом, а касније и књигом обратио својим суграђанима али и осталим савременицима.

Међутим, овакво виђење дубровачке прошлости и културе, као и мишљење о нестанку старе републике индикативно је и за став који су о овом питању имали српски црквени великодостојници с краја 19. и с почетка 20. века. Треба имати у виду да је то период врхунца интелектуалног покрета дубровачких Срба католика, који је, са првим деценијама новог века, и оснивањем заједничке краљевине, убрзано губио своју улогу, да би коначно и сасвим згаснуо. Наиме, српски црквени великодостојници, међу њима као најутицајнији Никодим Милаш (МИЛАШ 1013), а, како је указано, и сам Никанор Ружичић, врсни интелектуалци и осведочени национални борци, мада су радо боравили у Дубровнику и остварили драгоцене везе са најзначајнијим Србима католицима тога доба⁵, нису имали разумевање за ту комплексност културе старог Дубровника, којем је католичка компонента била једна, како су они сматрали, од основна веза са западном културом.

Библиографија

- АРСИЋ 2015: Арсић, Ирена. *Јовица Перовић – дубровачки јубилистички*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу
- ЕНГЕЛ, СТОЈАНОВИЋ 1903: Engel, Hristijan, Stojanović, Ivan. *Povijest Dubrovačke Republike*. Dubrovnik: Srpska Dubrovačka štamparija A. Pasarića
- НИКОЛАЈЕВИЋ 2004: Николајевић, Ђорђе. *О Дубровнику и о Дубровчанима*. Ниш – Београд: Центар за црквене студије – Ars libri
- МАКСИМОВИЋ 2011: Максимовић, Горан. *Идентичитет и њамћење*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу
- МИЛАШ 1913: Милаш, Никодим. *Православна црква у Дубровнику у XVIII и XIX вијеку*. Сарајево
- РУЖИЧИЋ 1907: Ружичић, Никанор. *Дубровник у прошлости и садашњости*. Ниш: Књижара и штампарија Ђорђа Мунца
- РУЖИЧИЋ 1906: Ружичић, Никанор. *Реч коју је говорио преосвећени епископ љ. Никанор у Саборној цркви по повратку с путовања у Дубровник*. Ниш.
- СТОЈАНОВИЋ 1900: Stojanović, Ivan. *Dubrovačka književnost*, Dubrovnik: Srpska Dubrovačka štamparija A. Pasarića

⁵ Никодим Милаш је у Дубровнику провео последње године свог живота, а ту је и умро.

Irena P. Arsic

DUBROVNIK IN PERSPECTIVE OF NIKANOR RUYICIC,
BISHOP OF NIS

In 1907 Nikanor Ruzicic, Bishop of Nis, published the book *Dubrovnik u proslosti i sadasnjosti* [Dubrovnik in the past and present]. This article presents the most prominent stances on the Republic of Ragusa, as well as the author's impressions of Dubrovnik in the first decade of the 20th century.

Keywords: Nikanor Ruzicic, Dubrovnik, Republic of Ragusa, 20th Century